

KALEIDOSKOP DJETINJSTVA – PERSPEKTIVA ISTRAŽIVANJA U HRVATSKOJ

ZNANSTVENI SKUP
ZAGREB, 15. -16. 02. 2024.

KALEIDOSKOP DJETINJSTVA – PERSPEKTIVA ISTRAŽIVANJA U HRVATSKOJ

PROGRAM I KNJIGA SAŽETAKA

ZNANSTVENI SKUP

Zagreb, 15. - 16. 2. 2024.

Organizatori

Istraživački projekt HRZZ *Djetinjstvo u protopovijesti na jugu Karpatske kotline* (IP 2019-04-2520)
Institut za arheologiju, Zagreb
Institut za antropologiju, Zagreb

Organizacioni odbor

Daria Ložnjak Dizdar
Petra Rajić Šikanjić
Matea Zajc Petranović

Znanstveni odbor

Iris Biškupić Bašić
Daria Ložnjak Dizdar
Jasminka Najcer Sabljak
Dejana Nikitović
Petra Rajić Šikanjić
Katharina Rebay-Salisbury
Matea Zajc Petranović

Datum skupa

15. – 16. veljače 2024.

Mjesto skupa

Zagreb, Institut za arheologiju, Ulica kralja Zvonimira 6

O skupu

Djetinjstvo je jedno od najvažnijih razdoblja u razvoju svakog čovjeka, koje predstavlja iskustvo promatranja svijeta oko sebe, igre, istraživanja, oponašanja, učenja i razvoja vještina potrebnih za život u odrasloj dobi u različitim prostornim, vremenskim i kulturnim kontekstima. Svako društvo zbog povjesne i geografske osobitosti ima svoju definiciju djetinjstva i svoje dobne kategorije.

Djeca kao zasebna skupina u društvu su počela tijekom 20. st. zanimati znanstvenike te je porastao interes za istraživanje njihove uloge u zajednici. Mogućnosti proučavanja djetinjstva su razne, ovisno o izvoru podataka, pri čemu su važne i perspektive iz kojih se govori o dječjem svijetu. Različite struke bave se proučavanjem djece i njihove interakcije sa svijetom oko sebe. Etnologija, arheologija i povijest umjetnosti proučavaju baštinu djetinjstva, povijest, povijest književnosti i sociologija društvene uloge djece, a psihologija, antropologija i biologija njihov rast i razvoj. Dijalog između njih može pomoći u osmišljavanju budućih istraživanja i mogućih modela odgovora na različite izazove današnjice.

Takve inicijative postoje u državama engleskog govornog područja (https://en.wikipedia.org/wiki/Childhood_studies), dok je srednjoeuropska istraživačka tradicija uz rijetke iznimke bila zatvorena unutar pojedinih disciplina (projekti: Theoretical and Methodological Approaches to an Archaeology of Children https://forschdb2.unibas.ch/inf2/rm_projects/object_view.php?r=6207, BIRTH <https://www.ercbirth.com/>, The value of mothers to the society <https://www.oeaw.ac.at/en/oeai/research/prehistory-wana-archaeology/prehistoric-identities/the-value-of-mothers-to-society>). Specifičnost regionalnih razvoja istraživanja i inicijative koje su već naznačile put (npr. Etnološka istraživanja 18/19 <https://hrcak.srce.hr/broj/10795>) nude potencijal jačeg povezivanja različitih struka koje se bave djetinjstvom.

Cilj ovog skupa je okupljanje i dijalog disciplina kojima su djeca i djetinjstvo tema istraživanja i rada, razvijanje multidisciplinarnih pristupa u proučavanju teme i primjena znanstvenih istraživanja u svakodnevici.

Program skupa

15. veljače 2024.

9.00 – 9.30	Uvodni pozdravi
9.30 – 10.10	Sofija Stefanović Bioarheologija detinjstva: ERC Birth i Infano Projekat
10.20 – 11.00	Katharina Rebay-Salisbury The gender of childhood in Bronze Age Central Europe
11.00 – 11.30	Kava
11.30 – 12.00	Lidija Balj Tragovi detinjstva na praistorijskoj keramici
12.00 – 12.30	Daria Ložnjak Dizdar Djetinjstvo u protopovijesti na jugu Karpatske kotline
12.30 – 14.30	Ručak
14.30 – 15.00	Petra Rajić Šikanjić Djetinjstvo u protopovijesti – bioarheološka analiza
15.00 – 15.30	Matea Zajc Petranović Rast i razvoj adolescenata Grada Zagreba 1950.-2010. godine
15.30 – 16.00	Sanja Nekić Odgjno-obrazovna uloga igračaka u djetinjstvu i odrastanju u 20. stoljeću kroz Zbirku igračka Hrvatskog školskog muzeja
16.00 – 16.40	Dejana Nikitović Sva lica djetinjstva: Bioarheologija djetinjstva

16. veljače 2024.

9.00 – 9.30	Goran Budeč, Suzana Simon Slijedeći dječje korake: oprema i igračke za djecu prema izvorima kasnog srednjeg vijeka
9.30 – 10.00	Jelena Marković Mnemoničko, narativno, žanrovsко i afektivno lociranje "dječjeg glasa": pogled iz perspektive etnologije, kulturne antropologije i folkloristike
10.00 – 10.30	Jasminka Najcer Sabljak Portreti djece u plemičkim zbirkama istočne Hrvatske
10.30 – 11.00	Kava
11.00 – 11.30	Gordana Keresteš Istraživanja psihološke prilagodbe djece za vrijeme pandemije koronavirusa u okviru projekta „Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone“
11.30 – 12.00	Narcisa Buczynski Komparativna analiza Montessori pogleda na obrazovanje
12.00 – 12.30	Nikolina Kolić Antolović, Ivana Jurić Izazovi odrastanja u suvremeno doba. Djetinjstvo danas - iskustva i izazovi
12.30 – 14.00	Ručak
14.00 – 15.30	Okrugli stol

Uvodna predavanja (keynote)

Sofija Stefanović

Laboratorija za bioarheologiju, Odeljenje za arheologiju, Filozofski fakultet,
Univerzitet u Beogradu
sofijastefanovic17@gmail.com

Sofija Stefanović je redovita profesorica na Odeljenju za arheologiju, Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, a njen znanstveno-istraživački rad usmjeren je na teme koje se tiču prapovijesne bioarheologije Balkana. Međutim, kako područja njenih istraživanja obuhvaćaju teme poput fertiliteta ili utjecaja dužine dojenja na rast i razvoj, istovremeno su relevantna i za današnje ljude. Radove objavljuje u časopisima s visokim faktorom odjeka (Cell, Current Biology, Scientific Report, PNAS, Journal of Archaeological Science, Journal of Anthropological Archaeology), u međunarodnim zbornicima (izdavači: Wiley Liss i British Archaeological Report), u monografijama te na domaćim i međunarodnim konferencijama. Publikacije su citirane 1280 puta, a H indeks je 19 (Google Scholar). Njena istraživanja o fertilitetu u prapovijesti podržao je Evropski istraživački savjet (ERC), te je postala prva znanstvenica iz Srbije koja je dobila ovaj prestižni projekt. Od 2015. godine član je Young Academy of Europe, a iste godine je na prijedlog Europskog istraživačkog savjeta, postala član Akademске mreže vodećih žena u znanosti čije je osnivač Švicarska nacionalna znanstvena zaklada (SNSF).

Bioarheologija detinjstva: ERC Birth i Infano Projekat

Uzroke marginalizacije dece i detinjstva u istraživanjima prošlosti tek treba da razumemo, jer zasigurno da "adultizam" koji je dugo preovlađivao u istraživačkim temama, mnogo govori ne samo o istoriji nauke već i o društvenim vrednostima savremenog sveta i mestu dece u njemu. Na sreću, tokom poslednjih decenija prisutna je promena paradigme i sve veći broj istraživača se trudi da i drevna deca dobiju "svoj glas" i da se njihovo mesto u nekadašnjim društвима prouči i razume. Zajedno sa marginalizacijom detinjstva, naučnici se do skora nisu bavili ni materinstvom, jer ono nije predstavljalo sferu istraživanja ranih arheologa ali ni pojava feminističke arheologije nije doprinela pojavi interesovanja za život majki i beba u prošlosti. Zbog toga smo ušli u XXI vek bez gotovo ikakvih podataka o praistorijskom materinstvu iako je ono, bez svake dileme, jedan od stubova opstanka čovečanstva. U nameri da se doprinese promeni i otvoriti novi pravac istraživanja, iskorištena je činjenica da Evropski istraživački savet (ERC-European Research Council) podržava inovativne naučne poduhvate, i raduje što je ERC prepoznao relevantnost istraživanja praistorijskog

materinstva kojim smo se bavili u periodu između 2015. i 2020. godine kroz projekat BIRTH *Births, mothers and babies: prehistoric fertility in the Balkans during the Early and Middle Holocene* (10000-5000 B.C.). Da je došlo do određenih promena u prepoznavanju relevantnosti teme detinjstva i na regionalnom nivou, govori i činjenica da je nedavno Fond za nauku Republike Srbije podržao istraživački projekat INFANO *Girls and Boys in the Bronze Age Europe-Influence of biological sex on health, growth, nutrition and social position 2100-1500 BC*, u kojem ćemo se baviti životom dečaka i devojčica tokom bronzanog doba. Cilj prezentacije je da se prikažu metodološki i teorijski pristupi koje smo koristili u projektu BIRTH i koje ćemo koristiti u projektu INFANO kako bi se naročito istakle mogućnosti istraživanja materinstva i detinjstva uz primenu bioarheoloških metoda.

Katharina Rebay-Salisbury

Department of Prehistoric and Historical Archaeology (IUHA), University of Vienna,
Austria

Austrian Archaeological Institute, Austrian Academy of Sciences, Vienna, Austria
Katharina.Rebay-Salisbury@oeaw.ac.at

Katharina Rebay-Salisbury is professor of Prehistory of Humanity at the University of Vienna and directs the research group 'Prehistoric Identities' at the Austrian Academy of Sciences. Enthusiastic about the European Bronze and Iron Ages, her research focusses on combining interdisciplinary approaches for insights into people's lives, identities and social relations in prehistory. Her current research explores themes such as sex and gender, motherhood, kinship, mobility and migration through ERC and FWF-funded projects analyzing burial contexts and human remains from Central Europe.

The gender of childhood in Bronze Age Central Europe

Early Bronze Age communities in some regions of Central Europe buried male and female bodies in different ways. Women were buried lying on their right side with their heads to the south, while men were buried on their left side with their heads to the north. The dead were often accompanied by grave goods typical of their gender.

Between around 2200 and 1600 BC, it was apparently extremely important for people here to categorise people according to the binary gender model and to bury them accordingly. But did this gender-based social order already apply to children? And was it possible to live gender roles other than those prescribed by biological sex?

A new method of gender determination, in which gender-specific protein fragments in human tooth enamel are analysed using nano-liquid chromatography-tandem mass spectrometry (nanoLC-MS/MS), makes it possible to answer these questions. While the skeletal morphology of adult men and women usually differs sufficiently for osteological sex determination, this is not the case in children before puberty.

By comparing the gender-specific treatment of the dead with the biological sex of the buried individuals, it is possible to investigate how and from what age children were seen as women or men by Bronze Age communities. Furthermore, differences in the state of health, frequency of injuries and mortality of girls and boys can be analysed. The results of these analyses allow conclusions to be drawn about gender relations and power relations, i.e. about social value systems of the past.

Dejana Nikitović

Alberta Children's Hospital, Cumming School of Medicine, University of Calgary,
Calgary, Canada
dejana.nikitovic@ucalgary.ca

Dejana Nikitović diplomirala je arheologiju (Sveučilište u Beogradu), magistrirala antropološku biologiju (Sveučilište u Zagrebu) i doktorirala biološku antropologiju (University of Toronto). Od 2017. godine zaposlena je na Alberta Children's Hospital, Cumming School of Medicine, University of Calgary, Kanada. U svom znanstvenom radu bavi se zdravljem, rastom i razvojem djece te istražuje na koji način fizički i socijalni okoliš utječe na rast i zdravlje djece u prošlosti i danas.

Sva lica djetinjstva: Bioarheologija djetinjstva

Rane godine ljudskog života praćene su značajnim biološkim promjenama, fizičkim rastom i razvojem. Ove fizičke promjene prisutne su u svim ljudskim zajednicama, s manjim individualnim i populacijskim razlikama. Način na koji zajednice interpretiraju ove biološke promjene i značaj koji im pripisuju varira značajno od zajednice do zajednice. Upravo je način na koji zajednice interpretiraju ove biološke primjene jedan od temelja djetinjstva kao socijalne kategorije. Iako djetinjstvo kao socijalni identitet postoji u svim zajednicama, svaka će zajednica izgraditi ovu kategoriju na osnovi tradicija i vjerovanja prema tome kako se djeca trebaju ponašati i kako trebaju živjeti. Stoga se biološke promjene ne mogu jednostavno poistovjetiti sa socijalnom kategorijom, već se za svaku zajednicu mora istražiti što je djetinjstvo, kao socijalna kategorija, značilo za njih.

Fokus izlaganja je na utvrđivanju granica između skeletne, kronološke i socijalne starosti kod arheoloških populacija kod kojih se dob određuje na temelju skeletnih ostataka. Osim toga razmatrat će se načini na koje se može rekonstruirati djetinjstvo kao socijalni identitet na osnovi analize skeletnih ostataka, koristeći primjere s različitih arheoloških lokaliteta.

Predavanja

Lidija Balj

Muzej Vojvodine, Novi Sad, Srbija
lidijabalj@gmail.com

Tragovi detinjstva na praistorijskoj keramici

Moja istraživanja iz oblasti Arheologije detinjstva otpočela su interpretacijom arheoloških nalaza iz muzejskih zbirki. U pitanju su minijaturni predmeti napravljeni od keramike koji svojim oblikom oponašaju predmete koji su u to vreme bili u upotrebi. Bilo da je u pitanju neolitski period, eneolit, bronzano ili gvozdeno doba, oblici ovih minijatura gotovo nepogrešivo ukazuju na kulturu iz koje potiču. Najbrojnije su male posude koje svojim oblikom liče na kuhinjsko posuđe, a osim njih, pronalazimo i minijaturne figure životinja i ljudi, ritualne predmete, zvečke, različite alatke i dr.

Nalazi poput ovih zastupljeni su na većini praistorijskih lokaliteta na jugu Karpatske kotline, ali ne slažu su svi istraživači u vezi sa njihovom mogućom namenom. Dok im jedni pripisuju kulturnu namenu, drugi smatraju da su u pitanju dečije igračke, a ne tako retko se označavaju kao nalazi nepoznate namene. Na osnovu dugogodišnjeg iskustva i sveobuhvatnog istraživanja, smatram da se većina minijaturnih predmeta mogu interpretirati kao dečije igračke. Pojam igračke široko je shvaćen tako da objedinjuje predmete uz pomoć kojih deca uče, razvijaju se kao ličnosti i upoznaju se sa kulturom u kojoj odrastaju. Dakle, bez obzira da li je u pitanju igra kojom se oponašaju svakodnevne aktivnosti odraslih, ili su to umanjene alatke za sticanje veštine ili pak minijaturni predmeti koji se vezuju za obredne radnje, svi oni su obuhvaćeni pojmom igračke. Njihovom pažljivom analizom mogu se dobiti dragoceni podaci o odrastanju dece u praistoriji.

Uloga igračaka je veoma važna za razvoj deteta, a one su sastavni deo detinjstva kojem se poklanja velika pažnja ne samo u okviru pedagogije, već i unutar antropologije, etnologije, sociologije, istorije i dr. Poslednjih godina ova tema privlači i sve veću pažnju arheologa, što je veoma značajno pošto arheologija ima potencijal da istraži dečiji svet u dalekoj prošlosti i da pruži uvid u odrastanje dece kroz različite epohe. Saznanja o tome kako je izgledalo detinjstvo u praistoriji u velikoj meri proširuje naša saznanja, dok izučavanje igračaka starih između 2.000 i 7.000 godina omogućava uvid kako u njihov razvoj i promene nastale tokom različitih vremenskih perioda, tako i u njihovu raznovrsnost u okvirima različitih kultura.

Daria Ložnjak Dizdar

Institut za arheologiju, Zagreb
dldizdar@iarh.hr

Djetinjstvo u protopovijesti na jugu Karpatske kotline

Djetinjstvo kao početak puta u život obilježi svakog čovjeka. Osobna sjećanja i poneki predmeti oblikuju priču o djetinjstvu i najčešće, nostalgičnim uspomenama. Materijalni tragovi su fotografije, crteži, sačuvane igračke, odjeća, đačke knjižice i svjedodžbe i različita osobna dokumentacija (npr. zdravstveni kartoni). Proučavanje djetinjstva u prošlosti prilično je mlađa disciplina (Aries 1960) a u arheologiji joj je tek 35 godina (Lillehammer 1989) pri čemu je jedan od najvećih izazova oblikovanje metodologije prema dostupnim materijalnim izvorima o čemu ovise podaci iz kojih se može proučavati tema djetinjstva u različitim zajednicama, društvima i vremenima.

Cilj ovog predavanja je prikazati metodologiju i izabrane primjere proučavanja djetinjstva u protopovijesti na jugu Karpatske kotline što je tema istoimenog projekta financiranog od HRZZ-a. Osnovni izvor podataka su sačuvani materijalni tragovi koji su vrlo fragmentarni u odnosu na mlađa povijesna razdoblja. Mogućnosti primjene multidisciplinarnih analiza koje se u posljednjih 10 godina u proučavanju arheologije vrlo brzo razvijaju, otkrivaju sve više podataka za proučavanje djetinjstva. Načini života djece na području Posavine u 9. st. pr. Kr., na početku starijeg željeznog doba u Podunavlju ili u 2. st. pr. Kr. u Podravini bit će predstavljeni kroz nekoliko osobnih priča rekonstruiranih korištenjem arheoloških izvora i primijenjene metodologije. Univerzalna vrijednost djece jest prijenos znanja, vještina i vrijednosti kroz generacije.

Literatura:

- Ph. Aries 1960. *L'Enfant et la Vie Familiale sous l'Ancien Régime*.
G. Lillehammer 1989. A Child is Born. The Child's World in an Archaeological Perspective, Norwegian Arch. Rev. 22/2.

Petra Rajić Šikanjic

Institut za antropologiju, Zagreb

petra@inanstro.hr

Djetinjstvo u protopovijesti – bioarheološka analiza

Djeca su važan dio svakoga društva budući da aktivno sudjeluju u svakodnevnom životu zajednice. Stoga je, kako bi se u potpunosti razumjelo neko društvo, potrebno u istraživanje uključiti i njegove najmlađe članove. To se osobito odnosi na arheološke populacije kod kojih su istraživanja pokazala da je ponekad više od 50% osoba bilo onih dječje dobi.

Važan izvor informacija o arheološkim populacijama su kosturni ostaci pokojnika najčešće nađeni u grobovima. Upravo analizom ostataka mogu se prikupiti podaci o uvjetima i načinu njihova života, te zdravlju i bolestima ne samo pojedinca nego i zajednice kojoj je pripadao. U prezentaciji će se prikazati kako se analizom mogu dobiti osnovni biološki podaci o spolu i dobi, ali i oni o zdravstvenom stanju, načinu prehrane te socijalnom statusu osobe. Kao primjer koristit će se podaci sakupljeni tijekom projekta o djetinjstvu u prapovijesti na jugu Karpatske kotline. Radi se o spaljenim ostacima osoba mlađih od 18 godina iz grobova s područja sjeverne Hrvatske iz vremena kasnog brončanog i ranog željeznog doba. Osim što se analizom dječjih ostataka mogu sakupiti vrijedni podaci o cijeloj populaciji, one nam pružaju priliku za bolje razumijevanje djece i njihove uloge u prapovijesnim društvima na jugu Karpatske kotline.

Matea Zajc Petranović

Institut za antropologiju, Zagreb

matea.zajc@inantro.hr

Rast i razvoj adolescenata Grada Zagreba 1950.-2010. godine

Djetinjstvo je najranije razdoblje u životu čovjeka; počinje rođenjem, nastavlja se odrastanjem (promjenama povezanimi s rastom i razvojem), a završava time što pojedinac postaje potpuno funkcionalna, odrasla osoba. Razdoblje u odrastanju koje traje otprilike od 10. do 19. godine života (WHO), čije je najizrazitije obilježje spolno sazrijevanje, odnosno, pubertetske promjene koje se kod djevojaka javljaju otprilike dvije, tri godine ranije nego kod mladića, naziva se adolescencija.

U kontekstu istraživanja rasta i razvoja, rast se definira kao ireverzibilno stalno povećanje veličine tijela, a razvoj kao fiziološko i emocionalno sazrijevanje, što podrazumijeva i porast psihomotoričkih sposobnosti. Oba ova procesa uvelike ovise o genetskim i negenetskim (okolišnim) čimbenicima, pri čemu i jedni i drugi mogu pozitivno ili negativno utjecati na rast i razvoj. Bitno je istaknuti da se genetski i okolišni čimbenici međusobno ne isključuju, nego zbog fenotipske plastičnosti neki specifičan genotip ima potencijal iznijeti raznolike fenotipove kao odgovor na različite okoliše.

Antropometrija, odnosno, mjerjenje morfoloških osobina zlatni je standard u praćenju rasta i razvoja. Ova metoda od velike je pomoći u utvrđivanju zdravstvenog stanja i uhranjenosti, pri čemu kontinuirani, normalan rast i razvoj ukazuju na dobro zdravstveno stanje i uhranjenost djeteta, dok se kod nenormalnog rasta ili zastoja u rastu obično pokušava utvrditi uzrok i otkloniti ga. Nadalje, osim utvrđivanja odstupanja u rastu i razvoju, antropometrijska istraživanja pomažu pri otkrivanju sekularnih trendova kako unutar i između suvremenih populacija, tako i u odnosu na prethodne generacije. Uočene sekularne promjene, osim dobivanja same informacije da se različite populacije razlikuju u vremenu nastupanja adolescentskog zamaha rasta i dostizanju odrasle dobi, istovremeno otvaraju pitanja o uzrocima ovih promjena, kao i pitanje što je od uočenog optimalno za ljudsku vrstu.

U ovom izlaganju iznijet ću rezultate istraživanja rasta i razvoja adolescenata oba spola na području Grada Zagreba u razdoblju 1950.-2010. godine. Promjene u vremenu nastupa adolescentskog zamaha rasta i promjene u brzini kojom se adolescenti mijenjaju u odnosu na prethodne generacije ili suvremenike interpretirat ću u kontekstu socioekonomskih pokazatelja, s obzirom da navedeno 60-godišnje razdoblje obuhvaća ekonomski jako različite politike i trendove: socijalističko razdoblje (1951.-1990.), rat (1991.-1995.) i prijelaz na kapitalističko gospodarstvo (1996.-2010.).

Jelena Marković

Institut za etnologiju i fokloristiku, Zagreb

jelena@ief.hr

Mnemoničko, narativno, žanrovsko i afektivno lociranje "dječjeg glasa": pogled iz perspektive etnologije, kulturne antropologije i folkloristike

Cilj izlaganja je smjestiti vlastita recentna etnološka, kulturnoantropološka te prije svega folkloristička istraživanja u širi kontekst interdisciplinarnog razumijevanja iskustava djetinjstva. Dva su fokusa koja želim istaknuti.

Prvi je fokus na mrežu narativnih, prisjećajnih, kognitivnih i žanrovske sukreacija djece i odraslih kojima se iskustva djetinjstva (re)konstruiraju u svakodnevnoj komunikaciji. Na temelju vlastitih istraživanja pričanja o djetinjstvu u svakodnevnoj komunikaciji, odnosno, analizom narativnih okružja u kojima djeca sudjeluju u oblikovanju vlastitoga iskustva, detektiranjem različitih žanrova i pripovjednih modusa usmene komunikacije, različitih oblika pamćenja i prisjećanja koji sudjeluju u samokonstrukciji, pokušat ću pokazati složenost puta do tzv. "dječjega glasa", narativne manifestacije iskustva bivanja djetetom.

Drugi fokus usmjeren je na emocionalne režime kojima se danas oblikuju suvremene konstrukcije djetinjstva i to iz perspektive teorije afekata i emocija. Dijete je danas, više nego bilo koji drugi entitet, ono koje izaziva snažne emocije. Polazna prepostavka je da pozornost usmjerena na emocije u svakodnevnom pripovijedanju o djeci i djetinjstvu može ponuditi novu perspektivu promatranja "dječjeg glasa" i djelovanja te ponuditi uvid u devijacije društvenog statusa djeteta u suvremenosti kao i devijacije u doživljaju djetetovih društvenih, kuluroloških i emotivnih kompetencija.

Goran Budeč, Suzana Simon

Odsjek za povijesne znanosti, Zavod za povijesne i društvene znanosti
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
goranbudec@gmail.com, suzana.miljan@gmail.com

Slijedeći dječje korake: oprema i igračke za djecu prema izvorima kasnog srednjeg vijeka

Unatoč pomacima hrvatske povijesne historiografije u istraživanju koncepta djetinjstva na Istočnoj obali Jadrana od srednjeg vijeka do modernog doba, povijesni nam dokumenti ipak daju uvid u širok spektar tema kojima je moguće pristupiti iz mnogih drugih aspekata metodologija drugih znanstvenih disciplina. Europska je historiografija po tome pitanju napravila puno veći pomak. Međutim, zbog prirode pisanih povijesnih izvora i hrvatski se slučajevi lijepo mogu uklopiti u komparativna istraživanja stranih povjesničara. Pitanje dječje opreme i igračaka istražili smo na temelju inventara dobara koji potječe iz Šibenika iz druge polovice 15. stoljeća. Pitanje koga su stari Šibenčani zapravo smatrali djecom u toj dalmatinskoj komuni promotriли smo i na temelju Šibenskog statuta, te smo te podatke usporedili s istraživanjima drugih dalmatinskih komuna. Ipak, najveći je fokus stavljen na materijalne predmete pronađene u inventarima dobara, od koljevaka, do odjeće te napsljetku, čak i igračaka. Isto je tako postavljeno pitanje, možemo li u slučaju nekih predmeta utvrditi je li predmet koristilo muško ili žensko dijete s obzirom na na spolno uvjetovanu upotrebu predmeta.

Sanja Nekić

Hrvatski školski muzej, Zagreb
snekić@hsmuzej.hr

Odgojno-obrazovna uloga igračaka u djetinjstvu i odrastanju u 20. stoljeću kroz Zbirku igračka Hrvatskog školskog muzeja

Kroz humanističke i društvene znanosti u 20. stoljeću definira se i preispituje niz fenomena i pojma vezanih uz sjećanje i pamćenje, individualna sjećanja i kolektivno pamćenje, očuvanje i zaštitu povijesnog nasljeđa i baštine te promjenu paradigmi u povijesti kao primarnoj znanstvenoj disciplini u proučavanju prošlosti. Sukladno novonastalim suvremenim povijesnim paradigmama proučavanja povijesti svakodnevice, pa tako i povijesti dječje svakodnevice, odrastanja i djetinjstva, dolazi se do sve važnijih spoznaja važnosti igre i igračka za djetetov kognitivni, emocionalni, psihički i socijalni razvoj.

Svijet igranja i igračaka polako postaje zanimljivo područje interdisciplinarnih istraživanja. Mijenja se i odgojno-obrazovna uloga, odnosno, svijest o potrebi i upotrebi igračaka u odgojno-obrazovnom razvoju djeteta.

Na našim prostorima svijest o potrebi i upotrebi igračaka u odgojno-obrazovnom razvoju djeteta krajem 19. i počekom 20. stoljeća više je u naznakama i teoriji nego u praktičnom djelovanju. Ipak, veća pozornost popularizaciji igračke i njezinu ulozi u odgoju i obrazovanju djeteta počinje se posvećivati neposredno nakon Drugoga svjetskog rata, kada nastaju razne akcije i institucije koje se počinju baviti razvojem i korištenjem dječje igračke kao odgojno-obrazovnoga sredstva i pomagala u odrastanju djeteta.

Poboljšanjem ekonomskih i društvenih uvjeta otvara se veliki manevarski prostor i poduzimaju akcije u kojima se nastoji popularizirati potreba djeteta za različitim vrstama igračaka bez obzira na materijalno stanje i mjesto u kojem živi. U praktičnom djelovanju to je najbolje vidljivo kroz osnivanje prvi domaćih tvornica dječjih igračaka ali i osnivanjem igraonica / centara koji imaju misiju osigurati dostupnost igračaka širem krugu djece bez obzira na materijalne mogućnosti ili mjesto stovanja.

Zbirka igračaka Hrvatskog školskog muzeja nastala je kao rezultat prikupljanja i prijeke potrebe zaštite igračaka i igara kao kulturnog dobra u svrhu dokumentiranja ali i njihove povijesne vrijednosti kao izvora za interdisciplinarno proučavanje djetinjstva, odrastanja i kulture života. U Zbirci igračaka čuvaju se prve igračke koje su došle u Muzej 1901. godine, ali i suvremene kojima se igraju današnja djeca. Heterogenost i veliki vremenski raspon sakupljenih i obrađenih igračaka zorno prikazuju promjene pojma igre i igračke u odgojno-obrazovnom procesu odrastanja, djetinjstva i kulture življena općenito.

Jasminka Najcer Sabljak

Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
jnajcersabljak@uaos.hr

Portreti djece u plemićkim zbirkama istočne Hrvatske

Likovne zbirke plemićkih obitelji istočne Hrvatske u novije su vrijeme predmet intenzivnih istraživanja, osobito u svjetlu pitanja provenijencije materijala u hrvatskim muzejskim ustanovama. Najznačajnije likovne zbirke ovoga tipa nastale su početkom 18. stoljeća i razvijale se sve do Drugog svjetskog rata, kada su njihova djela bila većinom transferirana u brojne ustanove i muzejske zbirke diljem Hrvatske. U širokom dijapazonu umjetnika i umjetnina susrećemo niz portreta djece slikanih samostalno, u paru ili u sklopu obitelji. Izvedeni su najčešće kao ulja na platnu, ali i minijature, pasteli, akvareli na bjelokosti, pa i kao reljefi. Ponajviše je riječ o reprezentativnim prikazima, u kojima su likovi djece samostalni ili uklopljeni u scene s likovima roditelja, a ponekad ih prati i zanimljiv rekvizit ili životinja.

U svim zbirkama koje sam do sada istraživala (obitelji Odescalchi, Elz, Pejačević, Normann-Ehrenfels, Hilleprand von Prandau, Khuen) zastupljeni su dječji portreti, iako se zbog stupnja sačuvanosti tih kolekcija ne može dati precizan pregled njihove originalne brojnosti. Prema danas dostupnom materijalu, najstarije dječje portrete nalazimo u našičkoj zbirci obitelji Pejačević (sredina 18. stoljeća), a nastali su u radionicama austrijskih ili mađarskih slikara, što je identično s vremenom i načinom prikaza najstarijih portreta odraslih osoba u ovoj kolekciji. Baština obitelji Pejačević zanimljiva je i kao model istraživanja zastupljenosti dječjih portreta u plemićkim zbirkama, pa ističemo da 16 od 179 umjetnina (oko 9%) zastupljenih u katalogu izložbe *Likovna baština obitelji Pejačević* prikazuje dječje likove, ako izostavimo sakralne i slične scene s prikazima anđela u formi djece ili Isusa kao djeteta. Ovo su zasigurno najstariji prikazi dječjih likova općenito u likovnim prikazima na području istočne Hrvatske.

Dječji portreti zahtijevaju virtuzitet i umješnost u slikanju te su predstavljali izazov autorima na razini interpretacije i likovnog pristupa, kako bi vjerno prikazali specifičnost uzrasta i psihologije dječje dobi. Uz ovaj aspekt, portreti u plemićkim zbirkama istočne Hrvatske mogu, u sklopu historiografskih i socioloških istraživanja, doprinijeti i boljem sagledavanju fenomena djetinjstva u vremenu i prostoru svoga nastanka.

Gordana Keresteš

Odsjek za psihologiju, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
gkerestes@ffzg.hr

Istraživanja psihološke prilagodbe djece za vrijeme pandemije koronavirusa u okviru projekta „Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone“

Pandemija koronavirusa unijela je goleme promjene u svakodnevni život svih segmenata populacije. Djeca su, zbog intenzivnog rasta i razvoja, jedna od najrizičnijih skupina za moguće štetne posljedice pandemije. U okviru projekta „Kako smo? Život u Hrvatskoj u doba korone“ provedena su dva opsežna *online* istraživanja (prvo u svibnju, drugo u prosincu 2020. godine) čiji je cilj bio ispitati psihološku prilagodbu djece školske dobi u novonastalim okolnostima. Rezultati projekta pokazali su da je psihičko funkcioniranje velikog broja djece u pandemiji bilo narušeno i to više u kasnijim nego u početnim fazama pandemije. Utvrđeni su i različiti korelati psihičkog zdravlja djece u pandemiji. Dobiveni rezultati pokazali su da je djeci potrebna psihološka podrška i pomoć u nošenju s promjenama izazvanim pandemijom te su korišteni u zagovaranju prava djece na zaštitu psihičkog zdravlja.

Narcisa Buczynski

Osnovna Montessori škola Barunice Dedeve Vranyczany, Zagreb
omontess@gmail.com

Komparativna analiza Montessori pogleda na obrazovanje

Prikaz različitih perspektiva iz kojih se dijete proučava, kao tema ovog skupa, u odgojnem smislu objedinjuje odgojni i obrazovni koncept koji je u bazi Montessori pedagogije, a zove se kozmički odgoj. Nama koji svakodnevno obrazujemo i odgajamo djecu, pedagogija može biti uvjerljiva samo ako može ponuditi praktični profil. To nam svakodnevno svjedoči primjena Montessori pedagogije iz koje „rastemo“ zajedno s našom djecom.

Utemeljiteljica ovog pedagoškog pristupa, Maria Montessori kaže da obrazovanje može stvoriti bolje čovječanstvo, ali zahtijeva naporan rad, a izgradnja mira krajnji je cilj obrazovanja. Kozmička je zadaća čovjeka težiti miru među ljudima u svakodnevnom životu kao i u međunarodnim dimenzijama, miru s prirodom u svoj njezinoj raznolikosti i održavanju ravnoteže u prirodi, čime izravno doprinosimo svemu što nas okružuje. Ako su potrebne promjene u društvu, tada su rad i upornost tražene vještine. Odgoj shvaćen kao razvoj pojedinca koji napreduje prema sve većoj neovisnosti. Povijest i kozmički odgoj nas uče da promjene kojima se teži izazivaju otpor te da se mora „plivati uzvodno“ ako ih se želi provesti, a što mogu izdržati samo neovisni i samouvjereni ljudi.

Razvoj uspješnih ljudi, danas u poslovnom svijetu nazivani „masterminds“, svoje začetke ima u obrazovanju u kojem se sposobnost razmišljanja i djelovanja u timu pretvara u odliku. To su ključni aspekti o kojima će biti riječi u ovom izlaganju.

Nikolina Kolić Antolović, Ivana Jurić

Centar Izvor, Zagreb

nikolina.koliczg@gmail.com, anavijuric@gmail.com

Izazovi odrastanja u suvremeno doba.

Djetinjstvo danas - iskustva i izazovi

Odrastanje u suvremenim društvenim i ekonomskim uvjetima predstavlja velik izazov za roditelje i djecu. Slika djeteta unutar svih razvojnih dobi (od rane predškolske, preko školske do adolescentne dobi) bitno je izmijenjena. Neki od izazova s kojima se dijete današnje dobi susreće jesu: sve veća nezainteresiranost za svijet, dosada, usamljenost, porast različitih razvojnih teškoća, globalna komunikacija i tehnologische inovacije koji doprinose i 'standardizaciji' dječje igre te stresna iskustva u djetinjstvu. Djeca sve manje borave u obiteljskom okruženju, a sve više u institucionalnom stjecanju kompetencija.

Suvremeno djetinjstvo obilježavaju zatvoreni prostori koji nude mnoštvo specijaliziranih aktivnosti, dok slobodan prostor za dječju igru nestaje. U dječjem svijetu, igra je i poticaj i aktivnost i nagrada: ona je sama sebi svrha i nagrađuje se igrom. No, smještena u sferu kulture odraslih, igra postaje 'vježba' (učenje kroz igru, igrom do znanja) i biva nagrađena nečim vanjskim, zamjenom za izvornu ugodu. Upravo u tom oduzimanju dječje slobode, dragovoljnosti i veselja pri spontanoj igri ogleda se njezino izumiranje. Status i značenje djetinjstva i dječje, spontane igre kakve smo nekad poznavali danas izumire.

Literatura:

S. Bašić 2012. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, Vol. 18, No 67.

BILJEŠKE/NOTES

BILJEŠKE/NOTES

BILJEŠKE/NOTES

Ovaj skup je dijelom financiran sredstvima Hrvatske zaklade za znanost kroz istraživački projekt (*IP-2019-04-2520*) *Djetinjstvo u protopovijesti na jugu Karpatске kotline ARHKIDS*.

